

УДК 94(477.83/86)«1939/1945»

НИКОЛАЄЦЬ Юрій Олексійович,
доктор історичних наук, професор,
провідний наук. співробітник
відділу національних меншин
Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень імені
І.Ф.Кураса НАН України,
e-mail: nikolaets-yu@ukr.net

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ГАЛИЧИНИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ЕТНОСОЦІАЛЬНА ДИНАМІКА

Названі основні чинники, які визначали зміни етносоціальної структури населення Галичини в роки Другої світової війни. Висвітлено показники чисельності та етнічного складу населення Східної Галичини до початку і після завершення війни. Висвітлено вплив протистояння тоталітарних держав – Німеччини та СРСР – на динаміку етносоціальної структури населення краю.

Ключові слова: Галичина, етносоціальна структура населення, національні меншини, депортації, Друга світова війна.

Постановка проблеми. Друга світова війна справила величезний вплив на історію людства. Масштабні бойові дії із використанням найновішої техніки стали причиною загибелі багатьох людей, масштабних руйнувань та переміщення населення певних регіонів. Загальноісторичні та історико-етнологічні дослідження відносять національні проблеми до числа пріоритетних серед причин війни. Міжетнічні протиріччя виявилися потужним чинником загострення міждержавних конфліктів, які вилилися у протистояння світового масштабу. При тому головною мотивацією участі у бойових діях найчастіше ставали уявлення про право володіння певними територіями.

Як відомо, українські етнічні землі, що перебували у складі II Речіпосполитої, опинилися в орбіті воєнних дій з перших днів війни. Не оминула війна й територію Галичини, де проживали українці, поляки, німці, євреї, роми тощо. Галицькі землі стали важливим фактором стратегії європейських держав у ході Другої світової війни, оскільки опинилися на перетині контраверсійних експансіоністських інтересів. Галичина стала заручницею реалізації зовнішньополітичних цілей насамперед, Німеччини та СРСР. Бойові дії, зміни державних кордонів спричинили значні зміни етносоціальної структури населення регіону. Одним із результатів Другої світової війни стало приєднання Східної Галичини до Радянського Союзу.

Склад населення Східної Галичини напередодні Другої світової війни найповніше представлено у дослідженнях В. Кубійовича. За його даними, на 1 січня 1939 р. на території Львівського, Станіславського та Тарнопільського воєводств (у роботі йдеться про «Українську Галичину») II Речіпосполитої проживало 5824100 осіб, з яких 3727000 були українцями, які розмовляли українською мовою (64,1%), 16300 (0,3%) українцями, які розмовляли польською мовою, а також тут проживало 874700 поляків (15%), 73200 (1,2%) польських колоністів, 514300 латинників (8,8%), 569400 євреїв (9,8%) та 49200 представників інших національностей (0,8%), переважно німців [9, 14]. Проте за переваги у краї українців напередодні Другої світової війни поляки зосередили у своїх руках важливі важелі у сфері економічної діяльності. Тому джерелом польсько-українського конфлікту були й етнічні відмінності характеру економічної діяльності, зумовлені переважанням поляків у містах, а українців – у сільській місцевості. На зміст та перебіг польсько-українського конфлікту в умовах Другої світової війни також вплинуло прагнення обох сторін до створення суверенної і захищеної національної держави в ситуації, коли реалізація цих прагнень залежала від відносин набагато впливовіших суб'єктів міжнародної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські та польські історики значну увагу приділяють дослідженню актів масової депортації місцевого населення Західної України до східних районів СРСР як складової частини загального плану інкорпорації краю. Проблема депортацій населення західноукраїнських земель досліджувалася І. Винниченко, І. Біласом, В.Сергійчуком, С. Макарчуком, К. Кондратюком, М. Литвином,

О. Калакурою, В. Адамовським, Ю. Сорокою, Р. Торжескі, Г. Мотиною, Ж. Стобняк-Сморжевською тощо. Дослідники визначили основні причини здійснення масових депортацій та кількісні показники виселення представників певних етнічних груп. Продовжуючи їхню роботу варто звернути увагу на військовий та економічний чинники, які впливали на динаміку етносоціальної структури населення Галичини в роки Другої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Характер міжетнічних відносин у роки Другої світової війни великою мірою визначався закладеними польською етнополітичною практикою протиріччями, які впливали з політики зміцнення «польськості» на території Східної Галичини. Конфліктогенним чинником виступало тривале політичне панування поляків в умовах, коли більшість населення краю становили українці.

Значна частина українського населення краю була налаштована пронімецьки [1, 171]. Тому не дивно, що вже у серпні 1939 р. в польській пресі з'явився циркуляр Міністерства юстиції, в якому йшлося про необхідність арешту «ненадійного українського елементу» з-поміж міської і сільської інтелігенції і ув'язнення його в таборі «Береза-Картузька» [5, 70]. Частково ці плани були реалізовані вже на початку Другої світової війни.

Спільний наступ Німеччини та СРСР на Польщу у вересні 1939 р. практично не залишав жодних шансів полякам на відбиття удару через значну нерівність сил. В умовах, коли на початку Другої світової війни Польська держава постала перед загрозою повного знищення, українсько-польські протиріччя відразу ж нагадали про себе. Водночас ставлення українців до участі у бойових діях було неоднозначним. На початку війни частина українців воювали проти німців у складі польських військових з'єднань, але було багато й тих, хто вітав німецькі війська, «як визволителів з-під польського ярма» [10, 17]. Тому хоча 1 вересня 1939 р. президент Польщі І. Мосціцький звернувся до усіх громадян із закликом згуртуватися в обороні своєї волі, незалежності та честі, вже у ніч з 1 на 2 вересня близько 7000 опозиційно налаштованих до влади українців Польщі були заарештовані й вивезені до концтабору «Береза Картузька» [3, 324]. Поступово жорстокість поляків щодо українського населення Галичини лише зростала. Політична практика, пов'язана із застосуванням насильства, стала одним із засобів протидії національним прагненням українців.

Попри загострення відносин між поляками та українцями неоднозначним було ставлення українського населення Галичини до участі у війні СРСР. Протягом перших тижнів після вступу Червоної армії на територію Східної Галичини значна частина місцевих українців співпрацювала з органами радянської влади і намагалася використати цю співпрацю для усунення поляків з усіх царин суспільно-політичного життя Західної України [5, 71]. Водночас доповідаючи 21 вересня 1939 р. Й. Сталіну із Станіславова маршал Г. Кулик змушений був констатувати, що хоча переважна маса населення зустрічала Червону Армію із піднесенням, однак у великих містах інтелігенція і торгівці зустрічали її досить стримано [7, 37]. Як виявилось пізніше, перестороги західноукраїнського населення щодо характеру та засобів радянської уніфікації суспільно-політичного життя та економічних процесів були небезпідставними.

Поразка II Речіпосполитої на початку Другої світової війни і поділ її земель між Німеччиною та СРСР зумовили посилення міграції населення. На території західноукраїнських областей селилися особи, які були евакуйовані з тієї частини II Речіпосполитої, яка опинилася під контролем Німеччини. На основі радянсько-німецької угоди 28 вересня 1939 р. і договору про добровільне переселення, підписаного 16 листопада 1939 р. у Москві, українці, білоруси та росіяни, що жили у Генеральній губернії, могли переселитися до СРСР, а німці, які жили у східній частині колишньої Польщі – переїхати до Німеччини.

До Генеральної губернії виїжджали українці, які тікали з-під влади більшовиків. До червня 1940 р., за даними В. Кубійовича, до Німеччини виїхало близько 10000 осіб, переважно представників інтелігенції [10, 182]. В. Кубійович вказував, що бажаючих виїхати до СРСР було найбільше на Лемківщині та Холмщині, а з Галичини й Посяння – «не виїхав ніхто». Загальну кількість тих, хто виїхав до СРСР він оцінював у близько 9000 осіб. Переселенці з Холмщини, за його даними, були розселені переважно на Волині, а лемки – на Тернопільщині у тих селах, звідки виїхали німецькі та польські колоністи [10, 181]. Однак за даними радянських органів таких переселенців було значно більше. Працівники Наркомату внутрішніх справ СРСР вказували, що до кінця 1939 р. до УРСР прибуло 32700 біженців і 15000 безробітних [6, 291]. Досить скоро жителі територій, що

відійшли до СРСР, отримали можливість на собі відчувати тиск репресивного апарату, сформованого у радянській тоталітарній державі.

У ході радянізації західноукраїнських областей з метою знищення або послаблення опору радянському режиму здійснювалися масові арешти та депортації. Головним знаряддям політичних репресій на території Східної Галичини протягом 1939–1941 рр. були радянські органи державної безпеки. В умовах тоталітарного режиму основним напрямом діяльності спецслужб незмінно залишався політичний розшук, а їх першочергова мета полягала у придушенні найменших ознак нелояльності владі.

Упродовж 1940–1941 рр. на території західноукраїнських областей радянськими органами було здійснено чотири масові депортації. Всього впродовж 1939–1941 рр. з колишніх Волинського, Львівського, Тернопільського, Станіславського воєводств було вивезено майже 550000 осіб. Жертвами насильницького переселення став майже кожний десятий житель Західної України [18, 585]. Крім того, вже із кінця жовтня 1939 р. органи НКВС почали відправку біженців і безробітних (поляків та українців) на спорудження підприємств чорної металургії Донбасу. Серед відправлених на Донбас було 2780 інженерів, техніків, майстрів, а всього до квітня 1940 р. було відправлено 17000 осіб [6, 291].

Переселення жителів Східної Галичини також здійснювалося внаслідок формування прикордонної смуги, яка включала в себе мережу прикордонних застав, контрольно-слідових смуг та опорних пунктів із обладнаними вогневими точками різних типів і шляхами сполучень. У постанові РНК УРСР і ЦК КП/б/У від 3 квітня вказувалося на необхідність відселення 22615 жителів 72 населених пунктів, які частково входили до 800-метрової прикордонної смуги, у кількості 4870 дворів. Відселення потрібно було здійснити уже в травні 1940 р. Крім того, до 20 квітня 1940 р. належало переселити всіх жителів 157 населених пунктів, які повністю розміщувалися у межах 800-метрової прикордонної смуги, кількістю 80185 осіб у складі 17342 селянських дворів. У Львівській області мали відселити жителів 16 населених пунктів у кількості 950 дворів із населенням 4892 особи і переселити 40 населених пунктів у кількості 2437 дворів (11922 особи). По Станіславській області повинні були відселити жителів 20 населених пунктів (1595 дворів; 6446 осіб) та переселити жителів 14 населених пунктів (1399 дворів; 5786 осіб). На території Дрогобицької області мали відселити жителів 24 населених пунктів (1800 дворів; 8640 осіб) і переселити жителів 57 населених пунктів (5520 дворів; 27565 осіб). У Тернопільській області потрібно було відселити жителів 1 населеного пункту (98 дворів; 495 осіб) і переселити жителів 16 населених пунктів (4529 дворів; 19623 особи). Відселених осіб належало розселити у тилівій частині відповідних сіл із виділенням землі для обробітку замість тієї, що залишалася у 800-метровій прикордонній смузі [20, 2–3].

Переселення здійснювалося жорсткими методами. За спогадами місцевих селян, деякі села зносили протягом доби, не турбуючись про власність їх мешканців. У багатьох випадках селян переселяли до родичів або знайомих у межах одного села або до сусідніх сіл. Навіть після знищення сіл галичани поверталися до рідних місць, копаючи землянки замість зруйнованих будинків [12].

Вторгнення військ Німеччини та її союзників на територію СРСР 22 червня 1941 р. стало закономірним результатом стосунків між тоталітарними режимами, які претендували на світове панування. Їх протиборство перемелювало людські долі, якими диктатори не переймалися. Нищення та переміщення населення Галичини в роки протистояння Німеччини та СРСР тривало. Терором сталінського режиму щодо населення Західної України у дослідженні «Політичний терор і тероризм в Україні» було названо знищення великої кількості в'язнів протягом перших днів війни, яке офіційно пояснювалося «неможливістю їх евакуації» [18, 587].

Вже 4 липня 1941 р. на ім'я наркома внутрішніх справ Л. Берії надійшла пропозиція у зв'язку із неможливістю повного вивезення ув'язнених з тюрем прифронтової смуги звільнити тільки жінок з дітьми та неповнолітніх, а також засуджених за побутові, службові на інші менш важливі злочини на термін ув'язнення до трьох років. Евакуації підлягали лише особи, які могли забезпечити допомогу слідству у розкритті диверсійних, шпигунських і терористичних організацій та агентури ворога, а для інших ув'язнених передбачалася вища міра покарання. 12 липня 1941 р. було прийнято указ Верховної Ради СРСР, відповідно до якого у місцевостях, де було оголошено воєнний стан, випускали на волю

осіб, засуджених на терміни до трьох років за так звані побутові злочини. А згідно з розпорядженням Л. Берії, за списками, затвердженими місцевими прокурорами, всі особи, що перебували під слідством, або були засуджені за контрреволюційні злочини за ст. 170 Кримінального кодексу, та особи, які здійснили розтрата у великих розмірах, мали бути знищені [16]. Загалом на початку німецько-радянської війни протягом кінця червня – початку липня 1941 р. радянською владою було знищено близько 24000 політичних в'язнів [13].

Підрахунки депортованих, ув'язнених та вбитих протягом 1939–1941 рр. мешканців Західної України виявили, що радянська влада репресувала у 3–4 рази більше людей, ніж гітлерівці, причому на території, удвічі меншій, аніж зона німецької окупації [18, 589]. Переважна більшість цих осіб була мешканцями Східної Галичини. Ці дані формують уявлення не лише про істинний характер сталінського режиму, а й про мотивацію запеклого спротиву галичан процесу радянзації, який почався після вступу на ці землі Червоної Армії у 1944 р.

Під час Другої світової війни окуповані Німеччиною землі України були поділені на зони цивільного і військового управління. 1 серпня 1941 р. Львівська, Дрогобицька, Станіславська та Тернопільська (без північних районів) області утворили дистрикт «Галичина» з центром у Львові. Дистрикт «Галичина» було приєднано до Генеральної губернії з центром у Кракові. Німецькою окупаційною владою здійснювалася політика знищення євреїв і ромів, примусових переселень і депортацій населення на роботи до Німеччини. Проводилися масові екзекуції цивільного населення, розстріли, винищення людей у концтаборах. Експлуатація промисловості, обкладення величезними примусовими натуральними податками села, вивезення до Німеччини майна державних установ і приватних осіб призвели до розорення економіки та зубожіння населення. Український історик М. Івасюта на основі дослідження офіційних матеріалів окупантів зробив висновок, що до середини червня 1944 р. з дистрикту Галичина було відправлено до Німеччини 325 тис. радянських громадян [4, 168–186]. Вказані цифри майже збігаються з сучасними підрахунками.

Наприкінці Другої світової війни було окреслено певні контури майбутніх польсько-українських міжетнічних та міждержавних відносин. Поляки не визнавали анексії Радянським Союзом частини їхньої колишньої території на початку Другої світової війни. У той же час Й. Сталін розглядав майбутню Польську державу виключно у вигляді підконтрольної території. Уже наприкінці 1942 р. СРСР офіційно оголосив, що кордон з Польщею, визначений у жовтні 1939 р., відновлюватися не буде. Вихід Червоної Армії влітку 1944 р. до лінії західного кордону УРСР, який було встановлено в 1939 р., гостро поставив на порядок денний питання територіального розмежування між Польщею та УРСР. Після погодження питання про розмежування постала проблема українсько-польського населення, яке компактно проживало по обидва боку кордону і було втягнуте у криваве протистояння, яке супроводжувалося винищенням населення та спаленням сіл. У знищенні поселень на території Галичини (поза межами бойових дій проти Німеччини) брали участь вояки польської Армії Крайової, Української Повстанської Армії, а також підрозділи НКВС. Винищення людей повстанськими загонами проводилося за етнічною ознакою. Підрозділи НКВС вдавалися до насильства для боротьби із українськими повстанцями.

За підрахунками О. Лавер, тільки на території Галичини було знищено близько 10000 поляків. А ще близько 20000 поляків загинуло на Волині та понад 6000 – на Холмщині і Підляшші [11]. Українські історики І. Патриляк та М. Боровик вважають, що у ході українсько-польського конфлікту загинуло 55000–60000 поляків, а ще близько 425000 були змушені змінити місце проживання. З української сторони загинуло 21000–24000 осіб, а ще близько 20000 були змушені залишити рідні оселі [17, 458–459]. Проте польські дослідники називають значно більші цифри. Так, Д. Марковські веде мову про 80000–100000 загиблих поляків [1, 340]. Напевне, що суперечки щодо визначення кількості загиблих не вщухатимуть ще довго. Проте звертає на себе увагу велика різниця у кількості загиблих або змушених змінити місце проживання поляків та українців. Досить вірогідно, що її можна пояснити саме переважанням українського населення у зоні конфлікту. Попри твердження про так звану «польськість східних кресів» значна кількість поляків намагалася утекти із ворожого українського оточення, а українці, вважаючи ці землі своїми, переважно відмовлялися їх залишати.

9 вересня 1944 р. між урядом УРСР на чолі із М. Хрущовим і Польським Комітетом Національного визволення (ПКНВ) на чолі із його головою Е. Осубкою-Моравським було підписа-

но угоду про добровільне переселення українців Польщі до УРСР та поляків і євреїв з території Західної України до Польщі. Однак кількість переселенців з обох сторін на той час ще навіть не була встановлена [14, 303]. Поява названого документа була викликана специфічним розумінням насамперед радянськими владними структурами етнонаціональних проблем, які постали у контексті повоєнних змін, а його реалізація мала серйозні етнополітичні наслідки. Зміна кордонів УРСР – їх переміщення на захід з одночасним відступленням від частини українських етнічних територій на користь Польщі – призвела до появи в обох державах сотень тисяч українців і поляків, які відразу стали відповідними етнонаціональними меншинами. Особливо болісною була ця метаморфоза для поляків, які на теренах Західної України були до того частиною панівної нації [8, 125].

За сучасними даними, до кінця 1944 р. з Польщі до УРСР виїхало 10449 сімей, або 39864 особи. Однак на початку 1945 р. цей процес дещо уповільнився, а до середини 1945 р., коли українські сім'ї на практиці відчували на собі «переваги соціалістичного ладу», виїзд практично припинився. Тому подальший процес переселення українців із Польщі проводився адміністративними методами. У всіх районах, де воно здійснювалося, було взято на облік 125949 українських сімей у складі 497862 осіб, а переїхало 122622 сім'ї, або 492880 осіб, тобто 97%. Хоча лише 4,8% переселенців вважали свій переїзд добровільним. Уряд СРСР особливо поспішав з обміном громадян, тому що зростаюча національна ворожнеча і боротьба, яку вели між собою українці і поляки, створювали певні труднощі для Червоної Армії при вирішенні військово-політичних завдань [15, 189].

Польський історик Р. Дрозд справедливо вказував, що за переселення висловлювалися й польські комуністи, які хотіли бачити нову Польщу як мононаціональну державу. При тому польська сторона не мотивувала обміну необхідністю ліквідації діючих у Польщі частин УПА, що так підкреслюватиметься під час акції «Вісла» [2, 19]. Основною причиною переселення було бажання обох сторін вилучити ті етнічні спільноти, які не «вписувалися» у бажану етнічну структуру населення СРСР та Польщі, шляхом їх переселення на етнічну Батьківщину. Проте справжні наміри ретельно приховувалися пропагандою, генеральними топіками якої стали висловлювання на кшталт «прояву гуманізму» або «добровільного переселення».

У 1945 р. між СРСР та Польщею був укладений договір, який визначав польсько-українським кордоном лінію Керзона із деякими відхиленнями на користь Польщі. До неї переходили Лемківщина, Любачівщина, Холмщина і Підляшшя. На польському боці залишалася територія загальною площею 19,5 тис. км², на якій з давніх часів проживали українці. Ці українці, відповідно до даних, наведених В. Сергійчуком, прагнули не переселення, а приєднання до України, залишаючись на споконвічній батьківській землі. Крім того, звістка про кордон і переселення боляче сприймалася в Західній Україні, українська інтелігенція якої очікувала на об'єднання усіх етнічних українських земель [19, 64].

За період з жовтня 1944 р. по серпень 1945 р. з УРСР до Польщі було переселено 283499 сімей у складі 810415 осіб [15, 189]. Основну масу переселенців становили поляки (94,5%). Крім того у складі переселенців було 4% євреїв, 1,2% – українців та 0,3% росіян. Порівняння кількості населення, яке було переміщене внаслідок домовленостей між СРСР та Польщею, свідчить, що кількість поляків, які були переміщені до Польщі, майже вдвічі перевищувала кількість українців, які переїхали до УРСР.

Поруч з цим частина населення Східної Галичини була винищена під час ліквідації збройного опору українських повстанців. Тільки до кінця 1944 р. Червона армія, правоохоронні органи і внутрішні війська СРСР провели 6500 операцій, в ході яких (за радянськими даними) було знищено 57405 і взято у полон 50387 учасників націоналістичного підпілля і вояків УПА [18, 752].

Як засіб протидії українським повстанцям протягом 1945 р. було вжито заходи щодо обліку сільських мешканців Західної України віком від 15 років. Одним із результатів проведення реєстрації стало формування орієнтовних оцінок кількості населення Східної Галичини. Серед архівних матеріалів колишніх «секретних папок» ЦК КП/б/У, ознайомитися із якими дослідники отримали можливість лише починаючи з 1992 р., розміщено певні відомості про кількість населення Східної Галичини в роки та після завершення Другої світової війни. Так, на 1 липня 1941 р. кількість населення Львівської області становила 1608,5 тис. осіб, на 1 квітня 1944 р. – 54,9 тис., Станіславської області – відповід-

но 1472,4 тис. і 458 тис., Тернопільської (Тернопільської) – 1584,3 тис. і 980,1 тис. У Дрогобицькій області на 1 липня 1941 р. проживало 1300 тис. осіб, а на 1 квітня 1944 р. дані про чисельність населення відсутні. Так само відсутні дані по кількості довоєнного та повоєнного населення міст Дрогобич, Львів та Станіслав. На 1 липня 1941 р. у Тернополі проживало 35,6 тис. осіб, а на 1 липня 1944 р. – 10,5 тис. [21, 4]. У іншому документі наведено дані про зміни чисельності населення УРСР з 1 січня 1941 р. по 1 квітня 1946 р.: кількість населення Львівської області 1 січня 1941 р. становила 1435,2 тис. осіб, а на 1 квітня 1946 р. – 1075 тис., Станіславської – відповідно 1462,3 тис. і 1086 тис., Тернопільської – 1575,8 тис. і 1132 тис. [22, 2; 23, 2]. Таким чином, порівняно із даними В. Кубійовича (на 1 січня 1939 р.) кількість населення Галичини скоротилася з 5824100 осіб до 4473300 на 1 січня 1941 р. і до 3293000 на 1 квітня 1946 р.

Висновки. Загалом впродовж Другої світової війни на території Східної Галичини суттєво зменшилася питома вага польського, німецького та єврейського населення. Частина місцевих українців також була депортована. Водночас відзначалося зростання кількості українців, які прибували із східноукраїнських областей, а також росіян. Друга світова війна, спричинивши загибель мільйонів людей, сприяла й переміщенню сотень тисяч осіб, частина з яких прагнули втекти із зони бойових дій, а інші потрапили у жорна репресивних органів тоталітарних держав – Німеччини та СРСР. Інструментами здійснення політики сталінського режиму зі зміни етносоціальної структури населення Східної Галичини на початку Другої світової війни стали репресії, депортації за соціальною або етнічною ознаками тощо. Внаслідок переселення та відселення жителів із 800-метрової прикордонної смуги впродовж короткого проміжку часу було зруйновано багато сільських населених пунктів, відродити значну частину з яких не вдалося й у більш пізній період.

Відносно коротке панування Німеччини на галицьких землях обумовило переміщення значної кількості місцевих жителів з метою виконання різних робіт на підконтрольній їй території. Не маючи наміру забезпечувати реальну підтримку створення Української держави, німці віддавали перевагу реалізації на українських землях завдань, обумовлених насамперед перебігом бойових дій. Як СРСР, так і Німеччина, прагнучи до контролю над галицькими землями, долучилися до загострення польсько-українського конфлікту, який вибухнув на землях, які поляки вважали власними «східними кресами». Взаємне знищення польського та українського населення стало однією із кривавих сторінок Другої світової війни. Оперування ірраціональними емоційними конструкціями як пересічними українськими чи польськими мешканцями Галичини (або Волині), так і політичними та військовими очільниками, ще більше загострювало взаємні суперечності, що їх все частіше прагнули розв'язати через фізичне знищення протилежної сторони. Однак, видається злочинним використання історичної пам'яті про ці події у сучасний період для створення нових точок протистояння, яке, як і тоді, може бути корисним московському керівництву, що діяло і діє за відомим принципом «поділяй і володарюй».

Список використаної літератури

1. Гулай В. Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни: монографія / В. Гулай. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 460 с.
2. Дрозд Р. Акція «Вісла» – метод вирішення української проблеми у Польщі / Р. Дрозд // Депортації українців та поляків: кінець 1939 – початок 50-х років (до 50-річчя операції «Вісла») / упоряд. Ю. Сливка. – Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 1998. – С. 19–23.
3. Жив'юк А. Початок Другої світової війни на Волині: Дерманське повстання / А. Жив'юк // Галичина: Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Число 15–16: До 100-річчя від дня народження Степана Бандери / редкол.: М. Кугутяк та ін. – Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2009. – С. 321–326.
4. Івасюта М. Становище селянства західних областей Української РСР під час тимчасової німецько-фашистської окупації і його боротьба з загарбниками та їх наймитами (червень 1941 – жовтень 1944 рр.) / М. Івасюта // З історії західноукраїнських земель. – Київ: Вид-во УРСР, 1960. – С. 168–186.
5. Ільющин І. І. Ставлення польського емігрантського уряду в Парижі та Лондоні й польського підпілля у Львові до українського питання в 1939–1941 рр. / І. І. Ільющин // Український історичний журнал. – 1999. – № 6. – С. 70–81.
6. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті / О. Я. Калакура. – Київ: Знання України, 2007. – 508 с.
7. Ковалюк В. Р. Західна Україна на початку Другої світової війни / В. Р. Ковалюк // Український історичний журнал. – 1991. – № 9. – С. 30–41.

8. Котигоренко В. О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт / В. О. Котигоренко. – Київ: Світогляд, 2004. – 722 с.
9. Кубійович В. Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1.1.1939 / В. Кубійович. – Вісбаден, 1983. – 215 с.
10. Кубійович В. Українці в Генеральній губернії 1939–1941 / В. Кубійович. – Чикаго: Вид-во Миколи Денісюка, 1975. – 664 с.
11. Лавер О. Про людські втрати в українсько-польському етнічному конфлікті в роки Другої світової війни [Електронний ресурс] / О. Лавер. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/JournAll/pro/9/14.pdf>.
12. Мартинець С. Таємниця Яворівського полігону / С. Мартинець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1171/163/41690/>
13. Масові розстріли 1941 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lonckoho.lviv.ua/arhiv/masovi-rozstrily-1941>.
14. Мишак І. М. Інкорпорація та радянська західноукраїнських земель (1939 – початок 1950-х рр.): історіографія / І. М. Мишак – Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2010. – 509 с.
15. Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект. – Київ: ІПЕНД, 2000. – 356 с.
16. Пагіря О. Масові розстріли в'язнів у тюрмах НКВС УРСР влітку 1941 року [Електронний ресурс] / О. Пагіря. – Режим доступу: <http://www.sbu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=42927>.
17. Патриляк І. К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. К. Патриляк, М. А. Боровик. – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2010. – 590 с.
18. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX ст.: історичні нариси. – Київ: Наук. думка, 2002. – 952 с.
19. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі / В. Сергійчук. – Тернопіль: «Тернопіль», 1997. – 187 с.
20. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 16, спр. 37, 65+1 арк.
21. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 3967, 18 арк.
22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 3969, 12 арк.
23. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 3970, 19 арк.

References

1. Gulay, V. (2011). *Nterethnic communication in Western Ukraine during the Second World War*. Lviv: Edition of Lviv Polytechnic (in Ukr.)
2. Drozd, R. (1998). The «Wisla» action is a method of solving the Ukrainian problem in Poland. *Deportations of Ukrainians and Poles: the end of 1939 – the beginning of the 50's (to the 50th anniversary of Operation Wisla)*. Lviv: I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 19–23 (in Ukr.)
3. Zhiviyuk, A. (2009). The beginning of the Second World War in Volhynia: the Dermanskaya uprising. *Halychyna: All-Ukrainian scientific and cultural linguistic journal. Number 15–16: To the 100th anniversary of the birth of Stepan Bandera*. Ivano-Frankivsk: Precarpathian national un-t named after Vasyl Stefanyk, 321–326 (in Ukr.)
4. Ivasyuta, M. (1960). The situation of the peasantry of the western regions of the Ukrainian SSR during the temporary German-fascist occupation and its struggle against the invaders and their hires (June 1941 – October 1944). *From the history of Western Ukrainian lands*. Kyiv: Edition of the Ukrainian SSR, 168–186 (in Ukr.)
5. Ilyushin, I. I. (1999). The attitude of the Polish emigrant government in Paris and London and the Polish underground in Lviv to the Ukrainian question in 1939–1941. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal (Ukrainian historical journal)*, 6, 70–81 (in Ukr.)
6. Kalakura, O. Y. (2007). *Poles in ethnopolitical processes on the lands of Ukraine in the twentieth century*. Kyiv: Knowledge of Ukraine (in Ukr.)
7. Kovalyuk, V. R. (1991). Western Ukraine at the beginning of the Second World War. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal (Ukrainian historical journal)*, 9, 30–41 (in Ukr.)
8. Kotigorenko, V. O. (2004). *Ethnic contradictions and conflicts in modern Ukraine: a political science concept*. Kiev: Worldview (in Ukr.)
9. Kubiyovych, V. (1983). *Ethnic groups of southwestern Ukraine (Galicia) on 1.1.1939*. Wiesbaden (in Ukr.)
10. Kubiyovych, V. (1975). *Ukrainians in the General Province of 1939–1941*. Chicago: Edition of Mykola Denisyuk (in Ukr.)
11. Laver, O. About human losses in the Ukrainian-Polish ethnic conflict during the Second World War. Retrieved from <http://www.history.org.ua/JournAll/pro/9/14.pdf>.
12. Martynets, S. The mystery of the Yavoriv landfill. Retrieved from <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1171/163/41690/>.
13. Mass executions in 1941. Retrieved from <http://www.lonckoho.lviv.ua/arhiv/masovi-rozstrily-1941>.
14. Mischak, I. M. (2010). *Incorporation and Sovietization of Western Ukrainian lands (1939 – early 1950's): historiography*. Kyiv: Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine (in Ukr.)
15. (2000). *National Minorities of Ukraine in the Twentieth Century: Political and Legal Aspects*. Kyiv: IPIEND (in Ukr.)
16. Palyra, O. Mass executions of prisoners in prisons of the NKVD of the USSR in the summer of 1941. Retrieved from <http://www.sbu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=42927>.
17. Patrylyak, I. K. & Borovik, M. A. (2010). *Ukraine during the Second World War: an attempt at a new conceptual view*. Nizhyn: Publisher Lysenko M. M. (in Ukr.)
18. (2002). *Political Terror and Terrorism in Ukraine. XIX-XX centuries: historical essays*. Kiev: Scien. opinion (in Ukr.)

19. Sergiychuk, V. (1997). *The tragedy of Ukrainians in Poland*. Ternopil: «Ternopil» (in Ukr.)
20. Central State Archive of Public Associations of Ukraine, fund 1, description 16, case 37, 65+1 p. (in Ukr.)
21. Central State Archive of Public Associations of Ukraine, fund 1, description 23, case 3967, 18 p. (in Ukr.)
22. Central State Archive of Public Associations of Ukraine, fund 1, description 23, case 3969, 12 p. (in Ukr.)
23. Central State Archive of Public Associations of Ukraine, fund 1, description 23, case 3970, 19 p. (in Ukr.)

NIKOLAETS Yuriy, Doctor of History, Professor, leading senior researcher department of National Minorities Institute of Political and Ethnic Studies named after I. F. Kurasa of the National Academy of Sciences of Ukraine,

e-mail: nikolaets-yu@ukr.net

NATIONAL MINORITIES OF GALICIA IN THE YEARS OF THE SECOND WORLD WAR: ETHNOSOCIAL DYNAMIC.

Abstract. Introduction. *General-historical and historical-ethnological studies refer to national problems as among the priorities that cause war. Interethnic contradictions were a powerful factor in the intensification of interstate conflicts, which resulted in the confrontation of the world scale. As you know, the Ukrainian ethnic lands that were part of the II Rzeczpospolita, were in the orbit of hostilities since the first days of the war. Galicia did not avoid war, which was inhabited by Ukrainians, Poles, Germans, Jews, Roma and others. Galician lands became an important factor in the strategy of European states during the Second World War as they were at the crossroads of controversial expansionist interests. Galicia became a hostage to the realization of foreign policy goals, first of all, Germany and the USSR. Combat actions, changes in state borders caused significant changes in the ethno-social structure of the population of the region.*

Purpose. *To highlight and analyze the main factors that determined changes in the ethno-social structure of the population of Galicia during the Second World War.*

Results. *Named the major factors that determine changes in ethno-social structure of the population of Galicia during the Second World War. Highlighted indicators of numbers and ethnic composition of eastern Galicia before and after the war. Highlighted the influence of the confrontation of totalitarian states – Germany and the USSR – on the dynamics of the ethno-social structure of the population of the region.*

Originality. *Determined the main reasons for carrying out mass deportations and the quantitative indicators of the eviction of representatives of certain ethnic groups. The attention was paid to the military and economic factors that influenced the dynamics of the ethno-social structure of the population of Galicia during the Second World War.*

Conclusion. *In general, during the Second World War, the proportion of Polish, German and Jewish people in the Eastern Galician region decreased significantly. Some local Ukrainians were also deported. At the same time, there was an increase in the number of Ukrainians who came from the eastern Ukrainian regions, as well as Russians. The instruments of the policy of the Stalinist regime to change the ethno-social structure of the population of Eastern Galicia at the beginning of the Second World War were repressions, deportations on social or ethnic grounds, and others like that. As a result of the resettlement and resettlement of residents from the 800-meter boundary band, during a short period of time, many rural settlements were destroyed, and a significant part of them failed to recover in the later period. Both the USSR and Germany, striving to control the Galician lands, joined the intensification of the Polish-Ukrainian conflict, which exploded on the lands that the Poles regarded as their «eastern chains». The mutual destruction of the Polish and Ukrainian populations became one of the bloody pages of the Second World War.*

Key words: *Galicia, ethno-social structure of the population, national minorities, deportations, World War II.*

*Одержано редакцією 11.10.2017
Прийнято до публікації 30.11.2017*

